

Paweł Pawlaczyk

OCHRONA BIERNĄ JAKO JEDNO Z NARZĘDZI OCHRONY OBSZARÓW NATURA 2000

Non-intervention management as one of Natura 2000 conservation tools

ABSTRAKT: Koncepcja sieci Natura 2000 oparta jest na założeniu, że celem ochrony jest osiągnięcie tzw. właściwego stanu ochrony gatunków i siedlisk przyrodniczych. Pozornie postawienie sobie takiego celu jest sprzeczne z ideą ochrony biernej, polegającej na akceptowaniu naturalnych procesów przyrodniczych, dokądkolwiek by one nie prowadziły. Jednak w praktyce ochrona bierna wielu ekosystemów okazuje się najlepszym sposobem, by doprowadzić je do „właściwego stanu ochrony” tak jak jest on rozumiany w koncepcji sieci Natura 2000. Podobnie, biernie chronione ekosystemy, w szczególności leśne, wydają się optymalnymi siedliskami wielu gatunków chronionych w sieci Natura 2000. Także przy odtwarzaniu właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych często najlepszą i najtańszą metodą jest, by pozwolić działać naturalnym procesom przyrodniczym, a działania ochrony czynnej ograniczyć do usunięcia czynników, które te naturalne procesy blokują.

SŁOWA KLUCZOWE: ochrona bierna, ochrona ścisła, Natura 2000, właściwy stan ochrony

ABSTRACT: The concept of the Natura 2000 network is based on the assumption that the objective of conservation is to achieve the so called favourable conservation status of species and habitats. Seemingly, setting such a goal is incompatible with the idea of non-intervention protection which consists in accepting natural processes no matter where they might go. However, in practice, non-intervention management of many ecosystems appears to be the best way of bringing them to the „favourable conservation status” as it is understood in the concept of Natura 2000 network. Similarly, ecosystems managed by non-intervention, particularly forests, seem to be the optimal habitat of many protected species in the Natura 2000 network. Also, when restoring natural habitats, it is often the best and cheapest method to allow natural processes to operate, limiting the conservation actions to the removal of factors blocking that processes.

KEY WORDS: non-intervention management, strict protection, Natura 2000, favourable conservation status

Wstęp

Natura 2000 to wyznaczona we wszystkich państwach Unii Europejskiej, według jednolitych zasad, sieć obszarów szczególnej ochrony wybranych, najbardziej zagrożonych elementów europejskiej przyrody: wybranych typów ekosystemów, czyli sie-

dlisk przyrodniczych; wszystkich gatunków ptaków migrujących i wybranych gatunków ptaków niemigrujących, wybranych gatunków zwierząt innych niż ptaki oraz wybranych gatunków roślin. Celem istnienia tej sieci, a zarazem celem ochrony poszczególnych obszarów Natura 2000, jest osiągnięcie przez te chronione elementy przyrody stanu

określanego jako „właściwy stan ochrony” (favourable conservation status, FCS).

Pojęcie stanu ochrony siedliska przyrodniczego/gatunku, jak również pojęcie „właściwego stanu ochrony” zdefiniowane jest w dyrektywie Rady UE 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (dyrektywie siedliskowej), a definicje te są przeniesione również do polskiej, obowiązującej ustawy z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Ustawowe definicje są jednak mało zrozumiałe i trudne do zastosowania w praktyce. Dlatego, w praktyce do oceny stanu ochrony siedlisk przyrodniczych i gatunków wypracowano definicje operacyjne i odpowiednie klucze. Mogą one być stosowane zarówno do oceny stanu ochrony elementów przyrody w dużych regionach (państwach, regionach biogeograficznych), ale również do oceny stanu elementów przyrody np. w obszarze Natura 2000 lub w konkretnym, niewielkim obiekcie. Podejście to w Polsce przeniesione zostało także do rozporządzeń Ministra Środowiska:

- z 17 lutego 2010 r. w sprawie sporządzenia projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 (Dz. U. 34 poz. 186),
- z 30 marca 2010 r. w sprawie sporządzenia projektu planu ochrony dla obszaru Natura 2000 (Dz. U. 64 poz. 401).

Zgodnie z tymi regulacjami, właściwy stan siedliska przyrodniczego (ekosystemu) to taki stan, w którym, jednocześnie:

- powierzchnia ekosystemu nie zmniejsza się, ani nie jest antropogenicznie pofragmentowana,
- struktura i funkcje typowe dla ekosystemu są zachowane w dobrym stanie, brak jest znaczących zaburzeń, zachodzą typowe dla ekosystemu procesy ekologiczne, stan typowych gatunków jest właściwy, różnorodność biologiczna związana z ekosystemem jest niezubożona;
- brak jest zagrożeń na przyszłość i i negatywnych trendów; zachowanie ekosyste-

mu w stanie nie pogorszonej w perspektywie 10–20 lat jest niemal pewne.

Natomiast właściwy stan gatunku, to taki stan w którym:

- liczebność gatunku jest stabilna w dłuższym okresie (mogą występować naturalne fluktuacje) oraz
- populacja wykorzystuje potencjalne możliwości obszaru, oraz struktura wiekowa, rozrodność i śmiertelność prawdopodobnie nie odbiegają od normy,
- wielkość siedliska gatunku jest wystarczająco duża i jego jakość odpowiednio dobra dla długoterminowego przetrwania gatunku,
- brak jest istotnych negatywnych oddziaływań i nie przewidyuje się większych zagrożeń w przyszłości, nie obserwuje się negatywnych zmian w populacji i siedlisku; zachowanie gatunku w perspektywie 10–20 lat jest niemal pewne.

Sukcesywnie – tak w Polsce (Mróz 2010, Makomaska-Juchiewicz red. 2010, Perzanowska red. 2010) jak i w innych krajach Unii Europejskiej (np. JNCC 2004-2009, Polak i Saxa red. 2005, Ellmauer red. 2005, Kuris i Ruskule 2006, Zingstra et al. 2009) - dla poszczególnych gatunków i siedlisk wypracowane są konkretne metody, parametry i wskaźniki oceny stanu ochrony – zwłaszcza w zakresie oceny stanu „struktury i funkcji” ekosystemów oraz jakości siedliska gatunków.

Niezależnie od szczegółowych metod i kryteriów zdefiniowania, cel ochrony w sieci Natura 2000 – „właściwy stan ochrony” siedlisk i gatunków – jest pewnym, określonym stanem przyrody. Filozofia sieci Natura 2000 polega więc na dążeniu do uzyskania określonego stanu ekosystemów i populacji.

Na pierwszy rzut oka mogłoby się wydawać, że filozofia ochrony przyrody w sieci Natura 2000 jest sprzeczna z tzw. ochroną ścisłą – która z definicji polega na „całkowitym i trwałym zaniechaniu bezpośredniej ingerencji człowieka w stan ekosystemów, tworów i składników przyrody oraz w przebieg procesów przyrodniczych”. Założenie to